

Drs. R. Hogeweg

Dat d/t gedoe

Wolters
Noordhoff

Dat d/t-gedoe

Dat d/t - gedoe

Drs. R. Hogeweg

Wolters-Noordhoff Groningen/Houten

Ontwerp omslag en binnenwerk: Studio Wolters-Noordhoff Groningen.

Wolters-Noordhoff bv voert voor het hoger onderwijs de imprints Wolters-Noordhoff, Stenfert Kroese, Martinus Nijhoff en Vespucci.

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Wolters-Noordhoff bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen, e-mail: info@wolters.nl

1 2 3 4 5 / 07

© 2003 Wolters-Noordhoff bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp. Voor het overnemen van een of enkele gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers of andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84928-3

ISBN 978-90-01-40112-2

Woord vooraf

Dit is een waanzinnige publicatie over een hoogst onbenullig onderwerp.

Wie gaat er nou een boekje schrijven, laat staan lezen over de spelling van werkwoorden? Iedereen heeft daar toch jaren les in gehad en als iemand het dan nog niet weet dan kan hij of zij het toch even opzoeken in een schoolboek waarin de spelling behandeld wordt of een woordenboek raadplegen?

Allemaal waar maar het is helaas even waar dat er bijna geen onderwerp is waaraan op de basisschool en tijdens de eerste jaren van het voortgezet onderwijs zo veel uren besteed worden als aan de spelling van de werkwoorden én met zo'n matig resultaat. Een beetje kritische lezer kan overal en dagelijks tientallen *d/t-fouten* zien staan in kranten, tijdschriften, artikelen, verslagen, notulen, rapporten en reclameteksten.

Het is na al die moeite toch treurig dat zo veel Nederlanders die feitelijk eenvoudige regels niet foutloos kunnen toepassen. Natuurlijk zijn er veel belangrijker zaken in de taalbeheersing dan die *d'tjes* en *t'tjes*, maar het is wel aangetoond dat zo'n fout stoort bij het lezen en afbreuk doet aan de geloofwaardigheid, de professionaliteit van de tekst. Het moet dus gewoon in orde zijn en om dat te bevorderen dient deze publicatie.

'Nederlanders' staat hiervoor want uit de vele opgenomen voorbeelden van fouten uit officiële publicaties als een landelijk avondblad, publicaties van de overheid en besturen en artikelen van bekende publicisten moge blijken dat het niet alleen 'de jeugd' is die het allemaal niet meer weet. Het zijn regels waarmee zeer veel Nederlanders, jong of oud, met een lage of hoge opleiding, worstelen of waar ze onzeker over zijn.

Zal deze uitleg dan wel slagen? Als neerlandicus, eerst werkzaam op een middelbare school en nu op een hogeschool, leg ik de regels al zo'n 25 jaar op een bepaalde manier uit. Het is altijd weer onthutsend dat de eerste vraag van veel studenten is of ik *dat d/t gedoe* even wil uitleggen. Eerlijk wordt erkend dat ze daar eigenlijk nooit iets van begrepen hebben of – behalve dat *er iets met een kofschip was* – het meeste vergeten zijn en meestal maar wat raden.

Mijn uitleg verschilt in zoverre van de klassieke benadering dat ik niet alleen 'de regels' opfris maar vooral uitga van bepaalde patronen in de veelgemaakte fouten. Dat blijkt effect te hebben. Deze publicatie is op hetzelfde principe geba-

seerd: eerst zo helder en eenvoudig mogelijk de regels maar daarna vooral veel aandacht voor het attenderen op fouten die ook goede spellers te vaak maken. Helaas lukt het niet in een paar pagina's het hele scala van regels, bijzonderheden én valkuilen te behandelen. Ik kan de lezer echter verzekeren dat er niets wordt behandeld wat ik niet in de loop der jaren als oorzaak van fouten heb aangetroffen. Als bewijs hiervan en desgewenst als oefenmateriaal zijn tientallen voorbeelden van fouten uit allerlei publicaties – niet van scholieren of studenten – opgenomen.

Of deze uitleg slaagt, hangt verder vooral van de lezer af. Heeft hij of zij wel zin om al die bladzijden over die vervelende spelling goed te lezen? Vluchtig doorbladeren heeft namelijk geen effect, want gebleken is dat als de basis van het spellinggebouw al wankel is, de rest snel weer instort. Ik hoop dat het gezeur – want dat is het natuurlijk – over die verkeerde *d's* en *t's* met deze uitleg fors vermindert.

R. Hogeweg
Amsterdam, maart 2003

Inhoud

Aanwijzingen voor het gebruik 9

1 Vier hoofdregels 11

- 1.1 Niet raden maar weten 11
- 1.2 Bepaal altijd eerst de werkwoordsvorm 12
- 1.3 Ken de regels van elke vorm volledig 12
- 1.4 Pas deze regels altijd toe 12

2 De persoonsvorm tegenwoordige tijd 14

- 2.1 De begrippen tijd en persoon 14
- 2.2 Het begrip ik-vorm 16
- 2.3 De eerste persoon enkelvoud (ik) 16
- 2.4 De tweede persoon enkelvoud (jij, je, u) 19
- 2.5 De derde persoon enkelvoud (hij, zij, het, +) 23
- 2.6 De meervoudsvorm (wij, jullie, zij, +) 27

3 De persoonsvorm verleden tijd 29

- 3.1 De begrippen regelmatig en onregelmatig 29
- 3.2 De onregelmatige werkwoorden 31
- 3.3 De regelmatige werkwoorden 33

4 Het voltooid deelwoord 39

- 4.1 Herkennen van een voltooid deelwoord 39
- 4.2 De onregelmatige vormen 41
- 4.3 Onregelmatig voltooid deelwoord bijvoeglijk gebruikt 43
- 4.4 De regelmatige vormen 45
- 4.5 Regelmatig voltooid deelwoord bijvoeglijk gebruikt 51

- 5 Het onvoltooid deelwoord 58**
 - 5.1 Spelling onvoltooid deelwoord 58
 - 5.2 Gebruik onvoltooid deelwoord 58
 - 5.3 Onvoltooid deelwoord bijvoeglijk gebruikt 59

- 6 Het hele werkwoord 60**
 - 6.1 Na het woordje *te* 60
 - 6.2 Na hulpwerkwoorden 60
 - 6.3 Als zelfstandig naamwoord 60
 - 6.4 Het hele werkwoord bijvoeglijk gebruikt 61
 - 6.5 Valkuil: verwisseling met bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord 61

- 7 De gebiedende wijs 62**
 - 7.1 Spelling gebiedende wijs 62
 - 7.2 Enkelvoud en meervoud: één vorm 62
 - 7.3 Valkuil: verwisseling met persoonsvorm 63

- 8 Aan het Engels ontleende werkwoorden 64**
 - 8.1 Regels voor de spelling van 'Engelse' woorden 64
 - 8.2 Variaties 66
 - 8.3 Voorkeur voor Nederlands synoniem 66

- 9 De twee grootste valkuilen 67**
 - 9.1 Valkuil 1: de ik-vorm eindigt op een *-d* 67
 - 9.2 Valkuil 2: de voorvoegselwerkwoorden 69

- 10 Overzicht van alle mogelijke vormen 71**

- 11 Verbetering van de fouten in de voorbeelden 75**

Aanwijzingen voor het gebruik

- Het hoofdstuk Vier hoofdregels (1), is zeer belangrijk, omdat alle regels daarna niet zouden functioneren als de lezer niet voortdurend dit hoofdstuk als uitgangspunt in gedachten houdt.
- De uitleg van de persoonsvorm is verdeeld in de tegenwoordige tijd (2) en de verleden tijd (3). Daarna volgt het eveneens belangrijke hoofdstuk over het voltooid deelwoord (4). Aan het eind van deze hoofdstukken staat een samenfattend schema. De minder problemen opleverende vormen: onvoltooid deelwoord, het hele werkwoord en de gebiedende wijs, staan in 5, 6 en 7. Ten slotte is een apart hoofdstukje (8) opgenomen over de spelling van aan de Engelse taal ontleende werkwoorden.
Natuurlijk kunnen deze hoofdstukken apart geraadpleegd worden als de gebruiker slechts over één onderdeel twijfelt, maar hij of zij moet zich wel realiseren dat veel regels met elkaar samenhangen. Om het mogelijk te maken de hoofdstukken apart te lezen, komen dezelfde instructies of waarschuwingen meer dan één keer voor in dit boekje, maar herhaling hiervan is meestal geen luxe.
- Bij deze uitleg staan regelmatig voorbeelden van fout gespelde vormen als demonstratie en nadere uitleg van de besproken waarschuwingen en 'valkuilen'. Deze zijn alle uit officiële publicaties van volwassen Nederlanders, dus geen fouten van scholieren of studenten.
Ze zijn tevens het bewijs dat deze fouten vaak voorkomen en niet door de auteur bedacht zijn; voor deze uitgave zijn ze opnieuw gezet maar de originele knipsels zijn als bewijs bewaard.
- Met opzet zijn er geen aparte oefeningen opgenomen. Zelden heeft iemand zin om die schoolse zinnnetjes te maken en het is veel reëler de werkelijk te schrijven teksten als praktijkoefening bij deze uitleg te gebruiken. Wel kan men controleren of de uitleg begrepen is door de fouten op te sporen in de voorbeelden. De gecorrigeerde vormen staan, met soms een korte uitleg, in hoofdstuk 11.

- Ter wille van de uitleg moet een vorm af en toe opzettelijk fout gespeld worden. Om verwarring te voorkomen staat de fout gespelde vorm in een rode kleur afgedrukt.
- In de desbetreffende hoofdstukken wordt regelmatig aandacht besteed aan bepaalde ‘valkuilen’ waarin ook goede spellers regelmatig vallen. In hoofdstuk 9 staan de twee meest voorkomende oorzaken van fouten als extra waarschuwing nog eens beschreven.
- In hoofdstuk 10 worden aan de hand van één werkwoord alle vormen nog eenmaal gedemonstreerd. Indien de lezer een bepaalde vorm nog niet helemaal begrijpt, kan hij of zij via de verwijzing achter de vorm het desbetreffende onderdeel nog eens nalezen.

Om de bondigheid te bevorderen wordt bij een advies de – vriendelijk bedoelde – gebiedende wijs gebruikt en de lezer aangesproken met: *je*. Desgewenst leest u: *u*. Bij de uitleg, toelichting en valkuilen is de doelstelling niet zozeer wetenschappelijke volledigheid als wel een benadering en formulering die, naar gebleken is in de praktijk, het meeste effect hebben.

1

Vier hoofdregels

De hoofdoorzaak van vele fouten is niet zozeer dat iemand de feitelijke regels niet weet maar dat hij of zij deze verkeerd toepast of door onzekerheid gaat raden. Het heeft geen zin die regels in te prenten als het uitgangspunt verkeerd is. Daarom worden in dit hoofdstuk eerst vier belangrijke principes besproken.

1.1 Niet raden maar weten

Wij spellen allemaal voornamelijk op woordbeeld en klank. We 'zien gewoon' dat *sgool* niet goed gespeld is doordat we het vergelijken met het woordbeeld in ons hoofd: *school*. We 'horen gewoon' dat *wandelte* niet goed is want we zeggen: *wandelde*.

Zodra we twijfelen over het woordbeeld of de klank, moeten we het iemand vragen, een actueel woordenboek raadplegen of de spellingcorrector – mits een betrouwbare – van de computer gebruiken.

Het grote verschil met de spelling van werkwoorden is echter dat vertrouwen op woordbeeld of klank heel vaak niet opgaat. Sterker, het leidt juist vaak tot fouten! Soms horen we het niet. Zeggen we: hij *juichde* of: hij *juichte*? Zeggen we: *het behoefte* geen uitleg of *het behoefde*? Heel vaak horen én zien we het niet. We kunnen nooit raden of het in een bepaalde zin *wordt* of *word* moet zijn, *antwoorden* of *antwoordden*, *vergroete* of *vergrootte*, *beleeft* of *beleefd*. Bij deze voorbeelden komt dat doordat we geen verschil horen tussen een *d*, een *t* of *dt* (en evenmin tussen *tt* en *t*, *dd* en *d*, *ote* of *ootte*) en we het ook niet direct kunnen zien doordat die andere vorm ook voorkomt.

Dat zijn de gevaarlijkste vormen doordat zo'n woord bij het schrijven of nog eens nalezen niet opvalt door een 'raar' woordbeeld (zoals *sgool*) maar toch erg fout kan zijn. De spellingcorrector op een computer ziet het meestal evenmin. De persoonsvorm *behoefte* van hiervoor ziet de corrector niet als fout omdat het zelfstandig naamwoord *behoefte* ook bestaat. Bij werkwoorden vertrouwen op woordbeeld of klank is dé hoofdoorzaak van de meest gemaakte fouten in de werkwoordsvormen.

Zet dus nu uit je hoofd dat je de juiste spelling van werkwoorden kunt (blijven) raden.

1.2 Bepaal altijd eerst de werkwoordsvorm

Een tweede hoofdoorzaak van fouten is dat men de regels van een bepaalde werkwoordsvorm wel weet maar deze regels toepast op een geheel andere vorm. Men heeft een klok horen luiden over de spelling van het voltooid deelwoord en past die regel dan toe op de persoonsvorm.

Een echt citaat als hopelijk afschrikwekkend voorbeeld: 'Hij *wandeld* is met een *d* want de */* staat niet in 't kofschip.' Het is noodzakelijk de regels te kennen maar nog belangrijker is het te weten bij welke werkwoordsvorm die regels van toepassing zijn. De scheiding tussen de regels voor de persoonsvorm en die voor alle andere werkwoordsvormen is hierbij de eerste stap.

Zet dus nu uit je hoofd dat je goed kunt spellen zonder eerst te bepalen met welke werkwoordsvorm je te maken hebt.

1.3 Ken de regels van elke vorm volledig

Zoals hierna zal blijken betreft het maar een beperkt aantal regels. Vergeleken met wat iedereen bij andere (school)vakken, studie of opleiding in zijn of haar hoofd moet zien te krijgen, stelt het niet veel voor.

Vaak is de reactie na een uitleg verbaasd: 'Is dat nou alles? Heb ik me daar nou al die jaren zo druk over gemaakt?' Mogelijk komt dit ook doordat men in de loop der jaren vaak allerlei niet-bestaande regels en uitzonderingen zelf bedacht heeft en de spelling daardoor nodeloos ingewikkeld heeft gemaakt.

Die paar regels moet je echter wel voor 100% weten! Een beetje weten ('Er was iets met een kofschip') werkt absoluut niet. Het is als met een computer: digitaal, o of 1, plus of min, ja of nee.

Zet dus nu uit je hoofd dat je het redt als je die regels 'zo'n beetje' weet, verwijder alle onzin en zet op de lege plekken de juiste regels er voor 100% in.

1.4 Pas deze regels altijd toe

Deze laatste hoofdregel lijkt een open deur maar de praktijk bewijst de noodzaak ervan. Te vaak gebeurt het dat iemand de stappen van de regels 1, 2 en 3 keurig heeft gezet en toch op het laatste moment van het pad afwijkt: 'Het stond zo gek...'

Dan schrijft iemand bijvoorbeeld toch weer een *-t* ook al weet hij of zij dat consequente toepassing van de regels tot een *-d* had moeten leiden. Een voorbeeld van een fout in de krant: *Het verzet lijkt nu te zijn weggeëbt*. Het, inderdaad wat vreemde, werkwoord is 'wegebben'. De *-b* hoort niet bij de harde letters uit het beroemde kofschip, dus eindigt het voltooid deelwoord volgens de regels (zie

hoofdstuk 4) op een *-d*: *weggeëbd*. Net zoals bij: *De kat krabde mij* of: *De kat heeft mij gekrabd*. Hoe ‘raar’ dat ook in veler ogen staat, consequente toepassing van de regels leidt tot deze spelling en dus is zij goed.

Zet dus nu uit je hoofd dat de regels ‘soms niet gelden’, maar pas ze consequent en tot en met de laatste letter toe.

Na deze basisregels volgen de regels per werkwoordsvorm en (bij de persoonsvorm) per persoon en tijd. Overal staan concrete voorbeelden bij en na elk gedeelte volgt een toelichting met zo nodig extra uitleg en vooral aandacht voor ‘valkuilen’ waar zelfs ervaren schrijvers wel eens in vallen. Een en ander wordt regelmatig gedemonstreerd met voorbeelden van fouten uit de gedrukte media die je ook als ‘oefening’ kunt gebruiken. Na goede bestudering is het een kwestie van consequent toepassen en dan zeurt niemand meer over dit onnodige type fouten.

Figuur 1.1 Bepaal eerst de werkwoordsvorm

<p>Altijd <i>eerst</i> vaststellen: is het een persoonsvorm?</p> <p>Bij twijfel: verandert dit werkwoord als je de zin in een andere tijd zet?</p> <p style="text-align: right;">Ja →</p> <p>Nee ↓</p>	<p>Dan is het een persoonsvorm keuze: tegenwoordige / verleden tijd keuze: enkelvoud / meervoud keuze: eerste / tweede / derde persoon</p> <p>Pas de regels toe van de spelling van de persoonsvorm tegenwoordige tijd: hoofdstuk 2 verleden tijd: hoofdstuk 3</p>
<p>Dan is het dus een andere → werkwoordsvorm.</p>	<p>Pas de regels toe van de spelling van: het voltooid deelwoord: hoofdstuk 4 het onvoltooid deelwoord: hoofdstuk 5 het hele werkwoord: hoofdstuk 6 de gebiedende wijs: hoofdstuk 7</p>